
Casos clínic des d'un enfocament sistèmic. Adolescents de 12 a 18 anys

PID_00249206

Marcela San Cristóbal Bustos

Temps mínim de dedicació recomanat: 2 hores

Índex

Introducció	5
1. En quin moment una família decideix anar a teràpia?	7
2. Famílies amb fills adolescents	8
3. Casos clínics	9
3.1. Context i particularitats	9
3.2. Estructura i <i>planning</i> inicial en els casos clínics	10
3.2.1. Derivació	10
3.2.2. Primera sessió	10
3.2.3. Diagnòstic relacional inicial	11
3.2.4. Segona sessió	11
3.2.5. Tercera sessió i següents	11
4. El cas de l'Anita, 13 anys: «Només amb la mare!»	13
4.1. Primera sessió	13
4.1.1. Intervenció del terapeuta	15
4.1.2. Solucions provades	16
4.1.3. Devolució del terapeuta	16
4.2. Diagnòstic relacional inicial	16
4.3. Segona sessió	16
4.3.1. Objectiu	16
4.3.2. Història de la família d'origen de l'Álex	17
4.3.3. Història de la família d'origen de la Mónica	18
4.3.4. Història de parella i família creada	19
4.3.5. Devolució del terapeuta	21
4.4. Tercera sessió i següents: intervenció en la situació actual	21
4.4.1. El procés terapèutic	23
4.4.2. Enfortiment del sistema conjugal i del sistema parental	23
4.4.3. Coalicions	25
4.4.4. Espais familiars, proximitat, convivència	25
4.5. Evolució del cas	26
4.6. Conclusió	26
Bibliografia	27

Introducció

En aquest material presentarem el cas clínic d'una família amb un fill adolescent des de l'enfocament de la teràpia familiar sistèmica (TFS). La finalitat d'aquest material és mostrar d'una manera més concreta i detallada la manera d'intervenir des d'aquesta perspectiva.

1. En quin moment una família decideix anar a teràpia?

Les famílies decideixen anar a teràpia quan, per un motiu extern o intern, dins del sistema familiar es produeixen dificultats en la interacció entre els seus membres i quan les solucions que han provat fins al moment no han tingut èxit. Això els provoca una sensació de malestar, estancament i desbordament davant el conflicte, per la qual cosa busquen solucions externes.

Així doncs, la teràpia se'ls presenta com una de les opcions possibles.

2. Famílies amb fills adolescents

Quan un fill entra a l'adolescència, segons Escudero (2011), entra, juntament amb la seva família, en una etapa de crisi. La família necessita transformar-se per acompanyar/contenir l'adolescent, que ha d'assumir i incorporar els canvis pels quals va passant. En aquesta etapa, la família es planteja noves maneres de tractar diferents temes: rols d'autoritat, gestió emocional, normes de relació, control d'espais a casa, etc. És un desafiament familiar poder trobar una nova manera de relacionar-se que pugui donar resposta a les necessitats que apareixen dins del sistema.

Moltes famílies no són capaces de reaccionar a temps a les demandes de canvi de l'adolescent i entren en conflicte quan intenten mantenir la mateixa estructura de criança que els havia funcionat fins al moment. La convivència en aquestes condicions pot ser molt conflictiva i amb tendència a la cronificació: els pares se senten incapaços, desbordats i molt preocupats.

Quan les famílies fan el pas d'anar a teràpia, de demanar ajuda, comença el procés terapèutic.

3. Casos clínics

Abans d'explicar-vos el cas clínic, cal especificar alguns punts que us ajudaran a millorar la comprensió del context i la intervenció del cas.

3.1. Context i particularitats

Els casos seleccionats que es presentaran a continuació pertanyen a un servei privat de teràpia familiar sistèmica, que, a més d'atendre casos de particulars, també té convenis d'atenció amb els serveis socials i les escoles del sector, on se subvencionen les teràpies per a les famílies que les escoles deriven a la consulta. És per això que, en aquest centre, es reben diferents tipus de famílies tant per la seva procedència com pel seu nivell sociocultural.

Pel que fa a les característiques i les condicions habituals en les quals es realitza l'atenció terapèutica, és necessari especificar que, si bé la TFS proposa com a metodologia d'atenció treballar en equip o en coteràpia, aquestes condicions es mantenen principalment en espais d'aprenentatge. Pel que fa a les condicions laborals generals dels centres de teràpia públics i privats, cal tenir en compte que no ofereixen sessions de treball en equip, per la qual cosa l'atenció terapèutica la realitza un terapeuta. Passa el mateix amb l'estructura de la sessió: com que no hi ha un equip de preparació i acompanyament, les sessions es realitzen sense pausa, per la qual cosa desapareixen els moments de presència i postsessió.

Amb la finalitat de facilitar aquesta presentació i de donar una guia al lector, proposem una estructura i un *planning* de passos inicials que s'haurien de seguir en l'abordatge de casos. Aquesta proposta prové de l'experiència clínica i de les aportacions de les diferents escoles de l'enfocament, és a dir, és una adaptació eclèctica per a temes pràctics i no pretén establir una manera única d'intervenir. Estem en un moment en què les línies actuals són molt obertes i es permeten aquestes aplicacions, però hem de tenir sempre present que, finalment, el terapeuta, d'acord amb la seva experiència, és qui determina la manera d'intervenir.

En la descripció del cas utilitzarem vinyetes i parèntesis per incorporar informació útil i clarificadora.

3.2. Estructura i *planning* inicial en els casos clínics

3.2.1. Derivació

Abans de començar les sessions hem de saber si la família ha arribat a la consulta derivada d'algun servei o entitat. Si és així, el referent ha d'haver redactat una fitxa amb la informació de la família i els motius de la derivació. En aquests casos és important valorar la motivació de canvi de la família, ja que hi ha ocasions en les quals el procés terapèutic ha estat suggerit o més aviat obligat pels serveis, per la qual cosa és de vital importància treballar el compromís amb la teràpia elaborant juntament amb la família el seu motiu de consulta.

Quan les famílies no venen derivades per algú, elles mateixes han d'emplenar la fitxa de sol·licitud, on expliquen els motius de consulta i descriuen les seves característiques familiars bàsiques. Aquesta informació és important per al terapeuta, ja que li permet plantejar amb antelació possibles hipòtesis en relació amb el pacient identificat (PI) que després contrastarà amb la realitat a la sessió. Com a norma general, a la primera sessió es convoca tota la família.

3.2.2. Primera sessió

A la primera sessió es construeix la relació terapèutica (*setting*), es recull informació i es fa el primer diagnòstic relacional. És molt important que la família i el terapeuta connectin, és a dir, que la relació flueixi. El terapeuta es preocuparà de proposar un espai segur i de suport perquè la família s'hi comprometi. L'escolta activa amb cadascun dels membres és fonamental.

A partir d'aquesta sessió hem d'extreure les raons per les quals la família ha decidit venir a teràpia, obtenir la descripció del problema des del punt de vista de cada membre del sistema i conèixer la dinàmica relacional que hi ha a la família. Per facilitar aquesta tasca utilitzarem el genograma, que ens ajudarà a construir gràfics per organitzar la informació. Intentarem que estiguin presents tres generacions, és a dir, avis, pares i fills. La construcció del genograma ens permet fer una revisió general de les relacions, tant de la família nuclear com de la família extensa.

- **Tècniques recomanades:** preguntes circulars, pregunta miracle (els convidem a investigar-hi).
- **Tindrem en compte el següent:** com s'estableixen els límits, si els subsistemes estan definits i com interaccionen, quines aliances hi ha, o quines coalicions, quin estil de criança han adoptat els pares i com està estructurada la jerarquia en el sistema.
- **Devolució a la família:** el terapeuta retorna a la família una manera de veure la situació des del punt de vista relacional, que no causal, intentant-hi integrar tot el sistema familiar. En la primera devolució, el més im-

portant és que la família se senti entesa, no qüestionada, i que senti que té una via de sortida.

S'explica als fills que a la propera sessió només vindran els pares, perquè necessitem saber més aspectes de la història anterior al seu naixement.

3.2.3. Diagnòstic relacional inicial

Tenint en compte tota la informació recollida i l'observació del terapeuta, formularem **hipòtesis relacionals** que expliquin de quina manera el PI està sent el focus d'atenció i quina és la funció que compleix en el sistema.

3.2.4. Segona sessió

Història d'origen dels pares, història de parella i de família creada.

Convocatòria: els pares acudeixen sols a la consulta.

Conèixer de quina manera funcionen les famílies d'origen i quin va ser l'estil de cria que van rebre els pares ens donarà una informació clau que ens ajudarà a entendre la manera de relacionar-se de cadascun. Així mateix, saber com porten actualment les relacions familiars ens donarà una idea de la capacitat que tenen de gestió relacional i emocional. En algunes ocasions es necessiten dues sessions, depenent de la complexitat de les històries.

Paral·lelament, la història de la parella ens ajudarà a determinar quines van ser les raons de la unió, quines necessitats satisfetes té la parella. També serà crucial determinar si són una parella simètrica o complementària i saber quin tipus de sentiments els uneix i els manté units entre ells i, en definitiva, a la família.

Amb aquesta sessió es complementaran les hipòtesis dibuixades a la primera sessió.

Devolució a la família: consisteix a retornar el tipus de dinàmica relacional que hi havia a la seva família, com se sentien de nens i adolescents. És important que es quedin amb una idea clara de la posició i el rol que tenien.

Tècnica recomanada: l'ús de metàfores ajuda a integrar des d'un altre punt de vista la dinàmica relacional de la família d'origen.

3.2.5. Tercera sessió i següents

El terapeuta intervé en la situació actual.

Convocatòria: tota la família acudeix a la consulta.

Es comença a treballar amb les situacions o conflictes per les quals les famílies han vingut a la sessió. S'intervé per donar-los un sentit relacional en lloc de causal. Sabrem que estan evolucionant quan el patró d'interacció disruptiu deixi de passar, el PI deixi de recrear el símptoma i es trobin noves sortides per donar solució al conflicte.

L'evolució de la teràpia s'anirà construint a partir de la intervenció i la resposta de la família. El terapeuta haurà de considerar els diferents recursos de què disposa: tècniques, intervencions, aliança terapèutica per promoure el canvi. Les possibilitats són infinites. Un recurs important i que fins ara no hem esmentat és la supervisió de casos, és a dir, la presentació de la situació enfront d'un supervisor o un equip de psicòlegs. És molt important poder dur-la a terme quan el terapeuta es veu bloquejat o confós respecte a les opcions que pot seguir. L'equip, a més de suggerir possibles actuacions, podrà analitzar el tipus de relació que s'ha establert entre la família i el terapeuta.

Adolescents: en aquest cas recomanem parar especial atenció a la comunicació, les habilitats socials i al tipus d'autoritat que es planteja a la família.

La relació amb un adolescent ha de cuidar-se molt, perquè en aquesta etapa la reacció habitual quan se senten incòmodes o fora de lloc és tancar-se en banda. I és important que l'adolescent pugui explicar-se i que els pares puguin escoltar el que sent, promoure la comunicació. Si l'adolescent connecta amb el terapeuta i aquest últim facilita la comunicació, sovint l'adolescent aconseguirà expressar-se.

Les tècniques més actives de moviment, com les escultures o les escenificacions, i, d'altra banda, les més imaginatives, com les metàfores, solen donar bons resultats. També són efectives les convocatòries especials, per exemple, només dels germans o dels avis.

4. El cas de l'Anita, 13 anys: «Només amb la mare!»

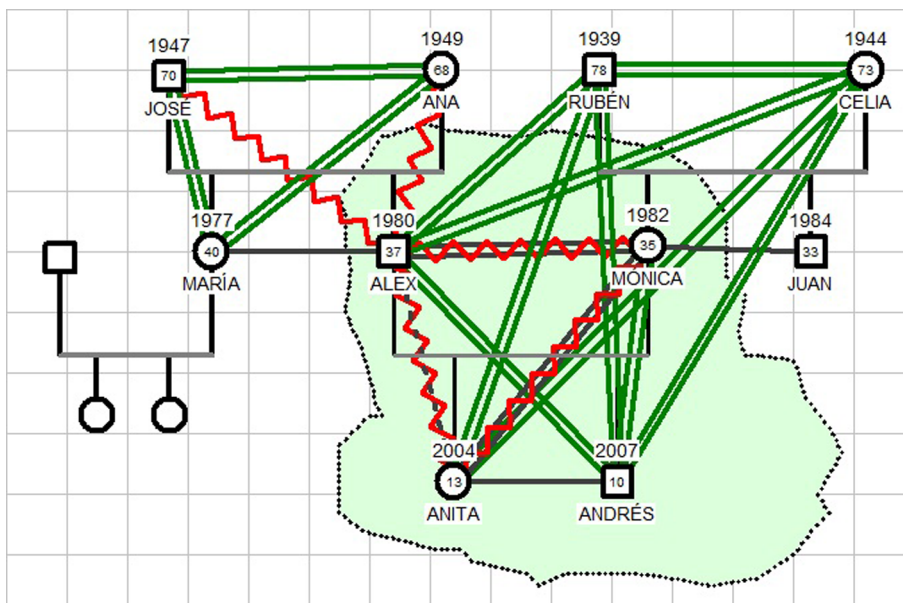
Derivació: el PI és l'Anita, una noia de tretze anys. El seu institut ha estat qui l'ha derivat a la consulta. És repetidora de primer d'ESO. A l'institut estan preocupats pel seu cas, perquè no accepta les normes del centre educatiu, es discuteix amb els professors i ha fugit diverses vegades del recinte. Va intentar fugir de casa amb el seu xicot, que té la mateixa edat. Des de l'institut es recomana als pares que assisteixin a teràpia familiar.

4.1. Primera sessió

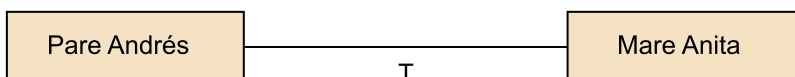
Motiu de la consulta, descripció de la família, genograma i primer diagnòstic

Família composta per quatre integrants: el pare, de trenta-set anys; la mare, de trenta-cinc anys; l'Anita, de tretze anys, i un altre fill de deu anys. El pare és d'origen argentí i treballa com a transportista i la mare és catalana i treballa com a administrativa.

Genograma del cas de l'Anita

Quan arriben a la sessió seuen de la manera següent: el pare en un extrem, amb el fill al costat; després seu la mare i, a l'altre extrem, l'Anita.

El terapeuta es presenta, els dona la benvinguda i explica la seva manera de treballar. A continuació, els demana que cadascun expliqui la seva visió sobre el que passa a la família.

Amb això transmetem que totes les visions són acceptades.

La mare comença dient que està molt preocupada per la seva filla, ja que no respecta les normes a casa, «fa el que vol». Argumenta que intenta adoptar una posició comprensiva amb la seva filla i que mira d'entendre-la, ja que de vegades reacciona positivament quan parlen. El pare, mentrestant, es mostra molt alterat mentre parla la mare i, quan el terapeuta li pregunta per la seva opinió, ens comenta el que ell pensa: «La nena passa de nosaltres, només aprendria amb una bufetada»; però diu que la mare no li deixa. Quan li pregunta què és el que fa quan veu aquestes situacions, respon que ell també passa del tema, perquè la seva dona no li fa cas i prefereix estar amb els seus amics, que sí que se l'escolten. En aquest punt la mare es posa a plorar i diu que se sent sola portant aquest problema. El terapeuta li pregunta a l'Anita què opina de la situació, i ella no respon res, diu que no sap què li passa. El terapeuta detecta mirades entre la mare i ella. D'altra banda, el germà petit manifesta que ell està preocupat, que l'Anita no fa cas a ningú i que no sap si es pot fer alguna cosa per ella.

Terapeuta: Què vol dir «passar de tot»? (Clarificació)

El pare, visiblement enfadat, respon que no va a l'institut i que s'escapa per estar amb els seus amics, que a casa no col·labora: «Ens crida i no ens escolta quan parlem». La mare el corregeix i li diu que a ell no l'escolta perquè gairebé mai no hi és i perquè quan li parla només li crida i la tracta malament. A més, li retreu que no vulgui escoltar què li passa a la seva filla.

L'Anita parla per primera vegada i reclama al seu pare que només té temps per a l'Andrés, que a ella amb prou feines parla i que almenys la seva mare l'entén. El pare argumenta que si ella «passa» de la família ell farà el mateix, i diu que no li agraden els seus amics, especialment «aquell» que va amb ella [el pare gairebé crida]. «A mi tampoc m'agraden els teus», respon la filla.

La mare s'acosta més a la filla i mira de calmar-la. L'Andrés, en aquest moment, mira el pare i intenta tranquil·litzar-lo, li posa una mà sobre la cama. El pare en aquest moment manifesta el dubte que té sobre si la teràpia funcionarà o no. En aquest moment el terapeuta pregunta a l'Andrés com creu que se sent el seu pare (pregunta circular); ell diu que el seu pare sent que no té veu i que no hi ha res a fer.

4.1.1. Intervenció del terapeuta

Terapeuta: Veig que és molt difícil aguantar aquesta situació que esteu patint i veig que cadascun de vosaltres se sent sol en la seva posició. Àlex [el pare], entenc el teu descoratjament; no obstant això, aquesta és una oportunitat per canviar, i aquí heu vingut tots a fer-ho, això ens dona possibilitats.

A la sessió es nota una tensió molt important entre la mare i el pare. En veure la distribució de com seuen ja es pot observar la distància i les aliances que hi ha a la família: en un inici podem pensar que la mare s'alia amb la filla, a causa de la posició i la manera amb la qual ella gestiona la situació i la ràbia que manifesta el marit. La construcció del genograma ens va permetre ordenar la informació. La família destaca que els avis per part de mare estan a prop de la família. Moltes vegades, els nens dinen a casa seva o hi passen la tarda mentre els pares treballen. La relació és propera amb cadascun dels membres.

Els avis paternals són a Argentina, i la relació entre l'Àlex i els seus pares és distant. Parlen poques vegades a l'any per telèfon, però s'envien fotografies i salutacions dels nets per WhatsApp sovint. La manera que té el pare d'explicar la relació transmet distància entre ells. Els fills, en canvi, parlen amb entusiasme de la relació que tenen amb ells per missatge.

Observacions: en el moment de parlar sobre les relacions dins de la família, ja confirmen el que es va poder observar a la primera part de la sessió, és a dir, molt mala relació entre els cònjuges, que es veuen molt distanciats. Hi ha una aliança entre pare i fill i una coalició entre mare i filla cap al pare. La relació entre l'Andrés (l'altre fill) i la mare és propera, però la relació entre germans (la fratria) necessita fer-se forta. Si observem el dibuix del genograma (situat al principi del cas), veurem que clarament es veu que l'Anita està triangulada, està actuant, en el sentit de mostrar amb la seva acció tot el malestar que neix del subsistema conjugal. Com a recurs apareixen els avis materns, que tenen una bona relació amb tothom, és a dir, són un suport amb el qual podem comptar.

El terapeuta utilitza la tècnica de la **pregunta miracle** per valorar les expectatives i els possibles camins. Si demà hi hagués un miracle i canviés la situació familiar, en què els agradaria que fos diferent?

- El pare pren la paraula i comenta que a ell li agradaria que li fessin cas i que amb la seva dona estiguessin d'acord.
- A la mare li agradaria no sentir-se sola en les gestions de la família i deixar d'estar enmig de la relació entre la seva parella i la seva filla, que els seus fills estiguessin tranquils i que la seva filla complís amb les normes de casa.
- L'Andrés vol que no es barallin més a casa i que facin jocs junts.
- L'Anita vol que el seu pare li parli i que la deixin sortir amb el seu xicot.

4.1.2. Solucions provades

Mai no han demanat ajuda a ningú extern; la mare fa servir el diàleg i alguna vegada li ha funcionat. El pare pensa que l'Anita reaccionarà si no li parla. A més, proposa castigar l'Anita físicament amb una bufetada i amb conseqüències estrictes, però la mare s'hi oposa, la qual cosa crea conflicte.

4.1.3. Devolució del terapeuta

Terapeuta: Tal com deia anteriorment, veig que la solitud camina per la vostra casa [metàfora], perquè tant tu, Àlex, et sents exclòs, com tu, Mónica [la mare], et sents carregada i sola en aquesta tasca de la criança. I els vostres fills van pel mateix camí. A l'Andrés el veig enmig d'alguna cosa que no pot controlar i que l'afecta, però no pot parlar amb la seva germana perquè ella, que també està afectada, busca companyia fora de casa per sentir-se acceptada. Anita, ho tens difícil, ho entenc, tens molta ràbia i no sents que tinguis un lloc a casa. Observo que la família està disgregada i que intenteu acompanyar-vos de qui trobeu dins i fora.

4.2. Diagnòstic relacional inicial

La família presenta límits difusos entre els subsistemes: els pares no es donen suport, no treballen junts en la criança, no es mostren com un equip fort, i els fills estan distanciats entre ells, reben un tracte diferent: el bo i la dolenta. Existeix una aliança entre pare i fill i una coalició entre mare i filla en contra del pare. Es genera un joc relacional en el qual la mare, com que se sent sola, abandonada pel pare, s'aferra a la relació amb l'Anita i desqualifica el pare, donant-li poder a la nena, que s'enfronta al pare. El pare reacciona distanciant-se'n; rebutja la seva filla. L'Anita viu en una contradicció, ja que, d'una banda, està en una posició de poder i, per una altra, se sent rebutjada per part del seu pare. Aquest malestar i aquesta pressió es manifesten en desafiament i ràbia. És a dir, com que el sistema conjugal està dividit, l'Anita viu amb la família amb molt de malestar però amb el poder que se li ha atorgat.

4.3. Segona sessió

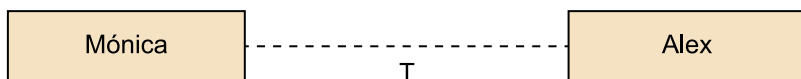
A la segona sessió elaborem la història de la família d'origen (HFO) i la història de la parella i de la família creada.

4.3.1. Objectiu

L'objectiu és conèixer les característiques de la criança dels pares i establir relacions amb la situació actual.

A la història de parella s'aprofundeix en el tipus de relació que tenen el pare i la mare. S'explora si va haver-hi una «història d'amor», si els sentiments han evolucionat, si hi ha elements per suposar que l'amor i l'afecte ajudaran a enfortir la relació.

Els pares seuen amb una cadira al mig (sol passar en parelles que estan molt distants).

4.3.2. Història de la família d'origen de l'Álex

La família de l'Álex està composta pel seu pare i la seva mare, una germana més gran i ell. El seu pare treballava com a mecànic i la seva mare s'encarregava de les gestions de la casa. L'Álex té una germana més gran que està casada i té dues nenes.

Els pares de l'Álex es van conèixer a l'època de l'escola, van començar a sortir a secundària i estan junts des d'aleshores. El seu pare tenia un taller mecànic i s'hi dedicava per complet. Quan era a casa arribava cansat i amb poques ganes de jugar o de parlar. L'única cosa que recorda l'Álex amb nostàlgia és que els diumenges veien un partit de futbol, ja que els dos eren de l'equip River Plate. Era l'únic moment en què se sentia a prop seu i en el qual compartien alguna cosa. No recorda cap situació especialment difícil. Ell era molt inquiet, però no tenia problemes a l'escola. A casa, la mare el renyava i fins i tot va arribar a «corregir-lo» pregant-li. Respecte als pares, recorda que de tant en tant discutien per temes de diners, però en general tot funcionava; no els recorda especialment afectuosos.

La relació amb la seva mare era normal, però tampoc jugava molt amb ell. A partir de l'adolescència recorda que no sentia que el tractessin igual que la seva germana: la seva mare es preocupava més de les coses que li feien falta a ella. L'Álex manifesta que sentia molta ràbia, però que gairebé no parlava, ni tan sols amb la seva germana. Ell va optar per compartir poques coses a casa, ja que tenia un grup d'amics que li donaven suport i s'ho passava molt bé amb ells. Els avis apareixen poc a la seva història, perquè vivien en altres pobles i els veien a l'estiu. La relació era afectuosa i positiva amb totes dues famílies.

Amb disset anys va trobar una feina i va marxar a viure amb uns amics. La relació amb els pares va ser distant, però els diumenges veia el partit amb el seu pare i dinava a casa. Durant aquest període va tenir dues xicotes, amb qui va estar poc temps, perquè sentia que no l'entenien. Després d'uns anys amb

aquest ritme va prendre la decisió de venir a Barcelona i una de les primeres persona que va conèixer va ser la Mónica, en una discoteca. Van començar a sortir immediatament.

Observacions: l'Álex va tenir una família molt poc expressiva emocionalment, amb falta de comunicació amb els fills i estratègies d'evitació per part de l'Álex, que va marxar de la llar i es va refugiar en el seu cercle d'amics. Podem inferir que l'Álex té escasses habilitats emocionals per enfrontar les situacions que li fan mal, que és dràstic i que situa les causes de les dificultats en els altres. És sensible a la distància dels quals l'envolten i se sent abandonat. Però davant aquesta situació només sap fugir.

4.3.3. Història de la família d'origen de la Mónica

La família de la Mónica està formada pel seu pare, la seva mare i el seu germà petit. La seva família prové de Múrcia: els pares es van conèixer per uns amics que tenien en comú i van començar a festejar. Al cap de pocs anys es van casar i van decidir emigrar a Barcelona. El pare treballava com a comptable i la mare a una residència d'ancians.

La Mónica recorda una infància molt alegre, sense preocupacions. Els pares tenien una bona relació i, si bé durant la setmana anaven molt accelerats, el cap de setmana feien activitats en família. A l'escola treia bones notes; tenia un grup d'amigues reduït perquè era una mica tímida. La relació amb el seu germà era típica, amb baralles i enfrontaments; a ella li feia ràbia que el tractessin com un bebè. A l'adolescència, va superar bastant la seva timidesa, va tenir alguns xicots. Durant un temps l'àvia materna va viure amb la família, perquè estava molt malalta. La Mónica, que tenia disset anys, ajudava la seva mare a cuidar-la. L'àvia va morir a casa i la seva mare es va deprimir molt. La Mónica la va acompanyar i es va preocupar per ella, va estar al seu costat i es van unir molt més. Tota la família n'estava pendent, però ella especialment es va dedicar a cuidar-la. Després la mare ho va superar.

Amb divuit anys va tenir una relació d'un any i mig amb en Rubén, un company del centre d'estudis. Li agradava perquè la feia riure i tots dos estaven molt obsessionats amb el gimnàs; per a la Mónica van ser bons anys. Després es va posar a treballar i volia anar a viure amb en Rubén, però ell no estava preparat i es van separar. La va afectar molt però la seva família va estar al seu costat. Un any després, en una discoteca, va conèixer l'Álex i es van fer parella.

Observacions: la Mónica prové d'una família nodrida emocionalment. Va tenir l'experiència de donar i rebre suport i té una gran disposició per cuidar. Ha tingut una experiència molt potent en la relació amb la seva mare, per la qual cosa probablement valora molt aquesta unió.

4.3.4. Història de parella i família creada

Després de conèixer-se en una discoteca, l'Álex, nouvingut d'Argentina, va començar a sortir amb la Mónica.

Terapeuta: Què és el que et va agradar d'ell/ella quan el/la vas veure? (Comencem a veure les característiques de la unió.)

La Mónica es va sentir atreta per la seva personalitat i el seu caràcter, però al mateix temps el veia vulnerable. L'Álex va contestar que físicament l'atreia molt. A més li agradava la seva tendresa i que tenia molt bon humor.

La relació va ser molt intensa i sis mesos després la Mónica es va quedar embarassada. La notícia, tot i que va ser sorprenent, va ser molt ben rebuda per tots; la família va acollir l'Álex sense cap problema. Van anar a viure junts i l'embaràs es va desenvolupar sense problemes. L'arribada de l'Anita va alegrar els seus pares; no obstant això, les dificultats per trobar feina per part de l'Álex els va preocupar. Si bé la Mónica tenia feina, preveien que amb les despeses que implicava la nena no arribarien a final de mes. Fins al moment, els pares de la Mónica els ajudaven. A poc a poc, explica l'Álex, això es va anar convertint en un gran pes per a ell, ja que la dificultat de trobar feina per temes dels papers laborals va anar augmentant, per la qual cosa van decidir casar-se i treure's de sobre aquest problema.

La Mónica explica que havia somiat amb un gran casament i l'Álex reconeix que això no era important per a ell, senzillament un tràmit, la qual cosa va implicar una certa decepció per part de la Mónica. Finalment, l'Álex va aconseguir feina i es va dedicar a treballar molt per ser el cap de família. La Mónica comenta que van començar a distanciar-se, ja que ella es dedicava a la nena i l'Álex s'involucrava poc a casa, deixava tota la criança per a ella. Va rebre ajuda de la seva mare i no es va sentir tan sola. Quan l'Álex va començar a treballar, es veien menys. Ell també havia de treballar els dissabtes. L'Álex justifica el seu distanciament amb la feina, que requeria molt d'esforç físic i estava esgotat. A més, no sabia com cuidar la seva filla o com ajudar; se sentia fora de la relació que tenien la mare i la filla. I no sabia com entrar-hi. Paral·lelament, va anar generant un grup d'amics a la feina i comenta que s'hi sentia a gust.

Va arribar un segon embaràs que els va carregar de preocupació; a ell per causes econòmiques, a ella, de càrrega i solitud. Va ser un embaràs tranquil, però va haver-hi una crisi de parella per aquest tema. Amb esforç van poder superar-la: ella es va acostar més a ell i ell va reaccionar de la mateixa manera. El fet de poder parlar de les seves pors els va permetre avançar com a parella. Quan va néixer l'Andrés, l'Álex es va involucrar més en la cura de tots dos fills i la Mónica va estar més propera, i els primers anys la cosa va millorar. No obstant això, anys més tard la tendència inicial va començar a tornar i a accentuar-se: l'Álex s'involucrava menys. Si bé la relació amb l'Andrés va ser molt propera, amb l'Anita ho era menys. La relació de la parella es va anar refredant, cada

vegada discutien més perquè la Mónica insistia que l'Álex s'involucrés més en la família. La Mónica va pensar en la separació diverses vegades, però l'Álex prometia involucrar-se més en tot, i per evitar patiment als seus fills ella es tirava enrere. La Mónica se sentia propera a l'Anita i a l'Andrés, però com que ell «era més del seu pare» donava suport a l'Anita perquè no se sentís tan sola.

Terapeuta: I la conducta de l'Anita?

Quan l'Anita va fer dotze anys va començar a tenir problemes amb els estudis: no feia els deures, faltava el respecte als mestres, a casa no complia amb les seves tasques assignades i arribava tard quan li donaven permís per anar al parc. El pare era dur i castigador amb aquesta conducta, mentre que la mare intentava parlar amb ella i arribava a pactes perquè no es tornés a repetir. L'Anita va repetir curs i va passar el mateix. Aquestes situacions es van repetir moltes vegades, ja que els pares no aconseguien coincidir en res, i la història s'ha anat repetint fins ara. De moment, l'Álex opta per dedicar-se a l'Andrés i animar-lo amb el futbol; mentre que amb l'Anita ha optat per distanciar-se, perquè la seva mare és massa permissiva.

Les coses han anat en augment i, a casa, l'Anita ja no respecta les normes. Un dia va fugir amb el seu xicot, que té la mateixa edat, i la van trobar immediatament, però aquesta situació va generar discussions entre el pare i la mare, perquè ell l'acusa que no l'escolten i que cal aplicar càstigs amb mà dura. La mare no ho permet i ell se n'aparta. L'Anita ja no vol anar a l'institut, només vol reunir-se amb els amics del barri (nois en risc), entre els quals hi ha el seu xicot. S'escapa de l'institut.

Observacions: si ens remetem al cicle vital familiar, aquesta parella va passar per les primeres etapes del cicle molt ràpidament, la qual cosa no va permetre construir una relació forta, amb poc temps de festeig. Amb l'arribada de la primera filla no van tenir temps per aprofundir ni treballar les diferències i els acostaments entre ells. Això es va unir a altres aspectes:

- dificultats econòmiques;
- la idea conservadora de l'Álex de complir amb el rol proveïdor;
- les expectatives de suport de la Mónica.

Tot això genera una distància entre tots dos. L'Álex, amb dificultats de gestió emocional i interpretació d'abandonament, fuig i s'apropa a l'Andrés. La Mónica, en sentir-se sola i enfront de la necessitat de suport, s'alia amb l'Anita. L'Anita, amb el poder que li dona la seva mare, es rebel·la i s'enfronta a l'Álex (coalició). L'Álex s'ofèn, se sent rebutjat i desqualificat per l'Anita i per la seva dona; ignora l'Anita i es limita a estar amb l'Andrés (aliança). L'Anita, amb ràbia, distància i poder, s'activa negativament a casa i a l'escola. La Mónica se centra en els problemes de l'Anita, però boicoteja les mesures normatives per

fidelitat a la nena, i no se centra en els problemes amb el seu marit. L'Anita, plena de malestar, segueix enfrontant-se a tots i busca suport fora de la família amb els seus amics (estratègia similar a la del pare).

Pla de treball: reforçar els subsistemes entre pare i fills, millorar la comunicació i el suport mutu de la parella, reformular la convivència familiar i alliberar-los d'aliances i coalicions.

4.3.5. Devolució del terapeuta

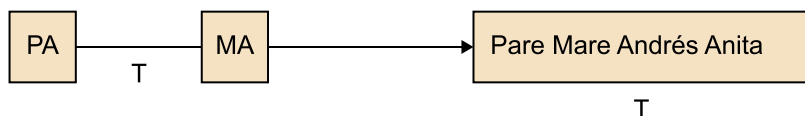
«La vostra història individual i la conjunta té moltes situacions que ara veig presents en la vostra vida actual. Àlex i Mónica, veniu d'històries familiars molt diferents. Àlex, t'has sentit molt sol i la teva manera de defensar-te és fugir de totes les possibles situacions similars; l'abandonament et fereix i te n'escapes com pots. Mónica, tu vens d'un lloc en el qual el suport i l'ajuda mútua són part fonamental d'una família. Entenc la vostra atracció quan us va trobar: la tendresa que tenia aquest home, Mónica, i la calidesa que estaves buscant, Àlex, va fer que us uníssiu. Tot va passar tan ràpid que us va quedar bloquejats sense apostar per l'altre i, si bé ho heu intentat, les forces no arriben per a tanta cosa.

Finalment, us vau refugiar cadascun en un fill, donant-los tot l'amor que teniu, i aquesta divisió ha creat una gran confusió en ells. D'una banda, han acceptat la responsabilitat de donar-vos suport a vosaltres, i aquest privilegi els ha confós i no saben quina posició han d'adoptar ni com actuar; això genera una gran inquietud. D'altra banda, l'Andrés opta per intentar unir-vos i l'Anita opta per apartar-se de la família trencant normes i deixant anar la seva ràbia utilitzant el desafiament. Ella es confon i les vostres respostes de rebot i suport l'afecten. Hem de tornar a l'inici, en el qual els pares estan units per protegir els cadells; és important que pugueu apropar-vos i comunicar-vos per fer un equip que dirigeixi aquest vaixell i deixar els fills que gaudeixin del viatge (metàfora)».

4.4. Tercera sessió i següents: intervenció en la situació actual

Convocatòria: tota la família acudeix a la consulta.

Quan arriba a la consulta, la família seu en la mateixa disposició que a la primera sessió, en semicercle.

El terapeuta demana que l'Andrés i la mare es canviïn el lloc. És una primera intervenció que utilitza el terapeuta per comunicar que el subsistema conjugal ha d'estar unit. El terapeuta intenta reforçar això amb la posició a la teràpia. La mare comenta que la situació segueix intolerable, que l'Anita s'ha plantat

i que no vol anar a l'institut. Els dies que ha aconseguit portar-la a l'institut, ella s'ha escapat amb el seu xicot i amb un grup d'amics. El pare diu que van tenir una discussió a taula a l'hora de dinar perquè ell es va negar a donar-li permís per sortir i ella li va faltar el respecte: l'Anita li va cridar «torracollons» i ell la va castigar, la va tancar a la seva habitació amb clau, llavors la mare es va oposar al càstig i li va obrir la porta. N'està fart!

La mare interromp el pare i diu que li semblava un maltractament tancar-la amb clau i que li va obrir per parlar amb ella. Li va costar calmar-la i li va dir que no podia sortir. Però l'Anita igualment va sortir i va tornar a les tres hores. La nena reclamava que tenia dret a sortir i argumentava el seu insult com una cosa sense importància.

Escenifiquem la situació (tècnica recomanada: escenificació). El director és el terapeuta, ell conduirà les respostes. En aquesta situació es va intervenir perquè el diàleg a la taula es reformulés i que cadascú pogués parlar des de les seves emocions.

Pare (des de la frustració): Anita, em preocupa que surtis, no és bo que una noia de la teva edat estigui fins tard fora. A més has de permetre que jo et cuidi i em sento allunyat de tu. De vegades em costa saber com actuar i per això me n'allunyo.

Anita: Papa, no estàs mai amb mi i l'única cosa que fas és posar-me càstigs molt estrictes i no et preocupes per mi. No em parles i estàs amb el meu germà sempre.

Mare: Jo també sento que, quan no es posa d'acord amb mi, el meu marit em desqualifica i no compta amb mi. Tot ho fa sol i jo reacciono volent protegir la meva filla de la seva actitud dràstica; vull que ella sàpiga que la protegeixo.

Andrés: Estic fart de crits i que no m'escoltin; jo volia estar bé tots quatre, però mai no podem.

Verbalitzar aquestes posicions, conduïdes pel terapeuta, va ajudar a aclarir la posició de cadascú i a donar-los una visió més relacional. És a dir, que poguessin situar el conflicte explicat des de la relació, no solament des del punt de vista de l'Anita. Ella mostra aquesta fúria i aquest desafiament gràcies al poder que li ha atorgat la mare, que vol sentir que té el suport en la solitud que li fa sentir el seu marit quan marxa.

L'objectiu d'aquesta sessió era que els pares poguessin mirar des d'un altre prisma la dinàmica familiar, conèixer noves formes d'expressar-se.

4.4.1. El procés terapèutic

El procés terapèutic va continuar amb el treball de l'expressió emocional a la família, que va servir per aclarir l'impacte de joc relacional.

Sessió d'escultures

Es va demanar als fills que fessin escultures humanes utilitzant els membres de la família per construir-les; havien d'esculpir com veien la situació familiar actual.

D'una banda, l'escultura de l'Anita mostrava la imatge d'ella amb la seva mare abraçades. L'Andrés també estava abraçat al seu pare. Al mateix temps els quatre es miraven, la qual cosa delimitava dos bàndols; tots estaven tristos. D'altra banda, l'Andrés va fer una en la qual agafava de la mà el seu pare i la seva mare, intentant que s'unissin entre ells. L'Anita està al costat de la mare en posició enfadada.

L'Andrés, quan l'explicava, expressava que veia que la mare sempre estava cobrint la seva germana i que encara que ella trenqués les normes no hi havia conseqüències. Ell diu, amb un gran pes damunt, que intenta que els seus pares s'uneixin portant-se bé, però que tem que no sigui suficient. La mare s'hi apropa i l'abraça, comenta que li és difícil escoltar que el seu fill petit estigui tan preocupat pels seus pares i que li sorprèn que l'Andrés vegi una actitud permissiva amb l'Anita. Li explica que lamenta aquesta càrrega i que intentarà ser més justa, que no se n'havia adonat.

En parlar sobre les escultures, l'Anita va poder expressar que se sentia molt unida a la seva mare i que sentia que aquesta l'entenia, també patia per la separació que sentia amb el seu pare i el seu germà. Va plorar, la qual cosa va provocar en el pare un acostament, i li va agafar la mà.

4.4.2. Enfortiment del sistema conjugal i del sistema parental

Dues sessions amb la parella

La decisió de citar la parella va ser per poder parlar de la seva relació de parella. Vam veure que era important deixar-ho clar a la sessió amb tota la família perquè és un missatge per als fills i per als pares també. «Citarem solament els vostres pares durant les pròximes setmanes perquè els temes de parella se solucionin entre els adults d'aquesta família». Així descarreguem els fills d'aquesta missió i donarem la responsabilitat del tema als pares. En aquestes sessions vam poder parlar sobre les emocions que sentia cadascun: d'una banda, l'exclusió que sent el pare i, d'una altra, l'abandonament que sent la mare.

En aquestes sessions el pare va poder expressar la seva dificultat en la gestió de la relació amb els seus fills. Vam poder relacionar-los amb la seva història familiar, ja que el diàleg no era un hàbit en la seva família i en aquesta època va optar per l'autoexclusió amb els seus amics i per marxar de casa molt jove. Li costa relacionar-se amb l'Anita; però amb l'Andrés pot parlar de futbol, la qual cosa li ha permès aprofundir en la seva relació (tal com ell va fer amb el seu pare). Però des que la Mónica va tenir l'Anita es va sentir lluny; després ell va intentar apropar-s'hi, però sentia que no ho estava fent bé com a pare de família i se'n va allunyar més encara.

La Mónica va poder verbalitzar que se sentia profundament decebuda quan l'Álex la deixava sola amb tot per gestionar. Ja no sabia com demanar-ho i va reconèixer que la relació amb l'Anita en moments així l'ajudava, ja que almenys podia compartir certes coses. Però veia que les coses no anaven bé.

Davant les perspectives de futur, tots dos manifesten dubtes sobre la continuïtat de la parella, però estan disposats a donar-se una altra oportunitat.

Tasques

Han de trobar un moment a la setmana per poder sortir a prendre alguna cosa amb la finalitat de parlar de com se senten. Han de comunicar el resultat als seus fills. L'objectiu és transmetre la idea que estan units i que es comuniquen.

A la sessió següent tots dos estaven contents perquè se sentien més en contacte. Espontàniament, l'Álex es va trobar compartint amb l'Anita alguns moments en temes escolars. L'Anita havia anat a classe sense faltar, tenia permís per trobar-se amb el seu grup d'amics i va complir amb les hores d'arribada. Era un bon inici, però molt fràgil.

La segona sessió va tenir com a objectiu reforçar-los en l'àmbit de la parentalitat. La proposta va ser treballar consensos relacionats amb les normes i conseqüències que ha d'haver-hi a casa. Tot i que l'Álex de vegades no tenia respostes ni arguments, la Mónica va poder donar-li suport en aquest sentit. I junts van realitzar una planificació en la qual els dos estaven d'acord. La disposició de tots dos era de molta col·laboració. El terapeuta va facilitar l'organització convidant-los a escriure un protocol que quedés signat per tots dos. Al mateix temps, van analitzar les actituds que haurien d'assumir cadascun dels pares enfront d'aquest protocol. Pel que fa a la idea de la tècnica (**manipulació del poder**), l'entrenament va apuntar a ser clars i fermes enfront del manteniment de la norma. Considerant que a la Mónica li seria més difícil fer front a l'Anita, demanem a l'Álex que sigui ell el que adjudiqui la conseqüència, tant positiva com negativa, i que la Mónica s'abstingués d'intervenir. Entenem que això produirà un rebot important en l'Anita, però tranquil·litzem la Mónica, perquè volem que ella intervingui més endavant.

Una altra tasca seria realitzar un **ritual** (tècnica que genera un marc al voltant d'un canvi) a casa per comunicar en conjunt els acords del protocol, amb un sopar i explicant conjuntament la motivació d'aquesta iniciativa, que és bàsicament unir la família. Es va fer una celebració i els fills també van signar l'acord, després de negociar les conseqüències positives o reforços enfront del compliment de la norma. Tots han de signar-lo i s'ha de penjar a la porta de la nevera.

Dur a terme aquesta tasca els va ser difícil, perquè va haver-hi reaccions per part de l'Anita; no obstant això, com que tots dos pares es van unir i es van mantenir fermes, es va poder fer una reconducció del ritual i es va poder dur a terme. Per contra, a l'Andrés li va produir entusiasme i va participar-hi sense problemes.

4.4.3. Coalicions

En aquest cas era important treballar, sobretot, la relació entre mare i filla, ja que l'Anita se sentiria traïda amb els canvis d'actitud de la mare, que s'estava unint al pare. És per això que en una sessió preparem entre els pares una **carta** per als fills (tècnica molt recomanable per lliurar continguts importants, ja que, com que ho posem per escrit, es poden llegir una vegada i una altra).

A la carta els pares agraïen el suport que els fills els havien donat en moments tan difícils, els deien que lamentaven la càrrega i haver-los donat una responsabilitat que no els corresponia i que, ara que n'eren conscients, es convertirien en els capitans del vaixell, com tocava des del començament, i que ho farien junts per afrontar millor les tempestes (**metàfora** que es recupera de l'inici de la teràpia). És veritat que ja no hi hauria privilegis d'adults per a ells, però a canvi els oferien afecte, suport i protecció per sempre: mai més no se sentirien sols, perquè a partir de llavors passaven a ser una família molt més forta.

Aquesta carta va tenir un efecte molt tranquil·litzador en els fills, i, a mesura que el sistema va anar canviant, va haver-hi menys enfrontaments amb l'Anita i més responsabilitat en l'institut per la seva banda, on se la veia menys rabiosa. Després d'aquesta sessió, l'Anita va comentar que se sentia contrariada perquè ara es discutia amb la Mònica més que abans. No obstant això, la relació amb el seu pare anava millorant. Ja no estava tan inquieta.

4.4.4. Espais familiars, proximitat, convivència

Es va organitzar una sessió amb unes dinàmiques lúdiques de relació per fomentar la convivència familiar i disminuir certes distàncies entre alguns integrants (pare-filla, mare-fill). Activitats com realitzar dibuixos a l'esquena, reconèixer l'integranent tocant la seva cara sense mirar o realitzar un *collage* van ajudar pares i fills a deixar-se anar i a augmentar la proximitat entre ells.

Tasca: després d'aquesta sessió es va proposar que el cap de setmana programessin una activitat lúdica familiar organitzada entre tots quatre. També es va prescriure que pare i filla fessin una activitat per separat, igual que la mare i el fill. Finalment, la família va anar al parc d'atraccions de Port Aventura i l'experiència va ser molt positiva, ja que tots van manifestar que s'ho havien passat molt bé.

4.5. Evolució del cas

Aquesta família va realitzar un procés progressiu gràcies a com, finalment, va poder reorganitzar-se: la parella va poder enfortir-se i l'Anita, especialment, es va situar en el seu rol de filla. I tot i que van continuar alguns problemes amb l'Anita, que no acabava de respectar les normes, l'actitud de l'Anita va anar millorant molt i es va establir dins dels marges esperats per a aquest període adolescent. L'Andrés se sentia més a prop de la seva germana i satisfet per tenir els espais familiars. En el camí va haver-hi reculades i la tendència a tornar a la mateixa dinàmica inicial, però el suport terapèutic va estar present a la família i la va anar acompanyant per reforçar el canvi. La família va rebre l'alta quan el patró de relació inicial va deixar de ser l'hàbit de convivència familiar.

4.6. Conclusió

Voldríem acabar compartint una reflexió. En el procés terapèutic intervenen moltes variables, amb les quals s'aconsegueix el canvi. Entre les que no poden faltar hi ha l'establiment d'una **aliança terapèutica forta**. Sense una relació de confiança i un compromís fort no pot generar-se el canvi.

A més, és important que les intervencions que s'escullin siguin adequades per a la família que tenim davant. Per aconseguir això és important **haver escoltat** la història de la família i haver observat la relació que tenen. Paral·lelament, s'ha d'haver treballat la **figura del terapeuta**. Com a terapeutes hem de conèixer-nos i saber recórrer als nostres recursos principals. És molt important saber quan cal demanar ajuda en cas de dubtes mitjançant la **supervisió de casos**.

Finalment, el coneixement i la gestió de diverses **tècniques i intervencions** ens donaran la possibilitat de dirigir la família cap al canvi que esperen.

Bibliografia

Escudero, V. (2011). *Adolescentes y familias en conflicto. Manual de tratamiento*. La Corunya: Fundació Meniños.

Madanes, C. (1993). *La terapia familiar estratégica* (ed. original, 1982). Buenos Aires: Amor-ortu.

Ochoa d'Alda, I. (1995). *Enfoques en terapia familiar sistémica*. Barcelona: Herder.

